

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Методичні вказівки
з планами семінарських занять
з дисципліни «Історія українського державотворення» для студентів усіх
спеціальностей денної форми навчання

2020

Методичні вказівки з планами семінарських занять з дисципліни «Історія українського державотворення» для студентів усіх спеціальностей денної форми навчання з тестами для перевірки знань та методичне забезпечення модульного контролю знань / Укл.: М.В. Дєдков, Г.І. Шаповалов, О.А.Чумаченко та ін. - Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. – 40 с.

Укладачі: М.В. Дєдков, професор, канд.іст.наук;
Г.І. Шаповалов, професор, д-р іст. наук;
О.А. Чумаченко, доцент, канд.іст.наук;
Т.В. Васильчук, доцент, канд.іст.наук;
Б.А. Бровко, доцент, канд.іст.наук;
І.М. Спудка, доцент канд.іст.наук;
Л.В. Турчина, доцент, канд.іст.наук;
В.М. Чоп, доцент, канд.іст.наук;
Д.І. Мозуленко, ст. викладач;
А.А. Коянс, асистент.

Рецензент: П.О. Бідзіля, канд. іст.наук, доцент, доцент кафедри
суспільних дисциплін
Запорізького державного медичного університету

Відповідальний
за випуск: М.В. Дєдков, професор, канд.іст.наук.

Затверджено на засіданні кафедри українознавства та загальної мовної
підготовки, протокол №12 від 25.05.2020 р.

Затверджено на засіданні
Науково-методичної ради
Гуманітарного факультету
протокол № 6 від 10.06.2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Графік навчального процесу з дисципліни «Історія українського державотворення»	5
Семінар №1. Формування державності в Україні. Київська Русь	6
Семінар №2. Зародження українського козацтва як складової державотворчого процесу в Україні (XV-XVII ст.)	11
Семінар №3. Функціонування державних механізмів на українських землях у кін. XVII-XVIII ст.	16
Семінар №4. Відновлення державності українського народу (1917-1921 рр.)	22
Семінар №5. Ліквідація державності в Західній Україні та поглинення її територій іноземними країнами	26
Семінар №6. Буремний шлях до суверенності: суспільно-політичні трансформації в Україні 1945-1985 рр	30
Семінар №7. Теорія та практика державного будівництва в умовах незалежності України (з 1991 по сучасність)	35

ВСТУП

Вивчення історії українського державотворення у вищій школі відповідає потребам суспільства – виховує молоду людину в дусі патріотизму, гордості за свою країну; сприяє формуванню орієнтирів громадянської поведінки особи, її самосвідомості.

Методологічною основою дисципліни є діалектичне, матеріалістичне розуміння історії, яке дає змогу висвітлити як загальні закономірності історичного процесу, так і його особливості в Україні, допомагає давати наукову оцінку окремим явищам, подіям чи діяльності історичних особистостей. Курс відповідає концепції гуманізації освіти, органічно поєднує національні та загальнолюдські цінності, базується на нових підходах до історичної проблематики.

Методичні вказівки до семінарських занять «Історія українського державотворення» є складовою частиною методичного забезпечення навчального процесу з дисципліни «Історія українського державотворення». Надані документи висвітлюють історичний шлях, пройдений українським народом, надають змогу самостійно осмислити неоднозначність та різноманіття подій історичного процесу. Навчальне видання має сприяти набуттю студентами необхідних навичок теоретичного та практичного застосування знань з матеріалу відповідних тем курсу, більш глибокому вивченню історичних подій, оволодінню основами науково-історичного підходу до історії.

Матеріали скомпоновано у хронологічному порядку за кожним історичним періодом. Вони відповідають навчальній програмі дисципліни «Історія українського державотворення», що вивчається у закладах вищої освіти України. Матеріали до семінарських занять покликані заохочувати студентів до самостійного ознайомлення та опрацювання історичних документів і мають за мету сприяти найбільш продуктивному засвоєнню матеріалу.

Графік навчального процесу з дисципліни «Історія українського державотворення»

	Теми лекцій	Теми семінарів
1.	Державотворчі традиції на території України в стародавню добу: гіпотези та докази.	
2.		Формування державності в Україні. Київська Русь.
3.	Галицько-Волинське князівство – спадкоємець державності України-Русі.	
4.		Зародження українського козацтва як складової державотворчого процесу в Україні (XV-XVII ст.)
5.	Боротьба за українську державність Б.Хмельницького та його послідовників.	
6.		Функціонування державних механізмів на українських землях у кін. XVII-XVIII ст.
7.	Національно-державницьке питання щодо українських земель у складі Російської та Австрійської імперій (кінця XVIII-поч. XX ст.)	
8.		Відновлення державності українського народу (1917-1921 рр.)
9.	Україна в умовах більшовицько-тоталітарного режиму (1921-1939 рр.)	
10.		Ліквідація державності в Західній Україні та поглинення її територій іноземними країнами.
11.	Державне будівництво на українських землях у роки Другої світової війни.	
12.		Буремний шлях до суверенності: суспільно-політичні трансформації в Україні 1945-1985 рр.
13.	Останні кроки за для досягнення незалежності (українське питання 1985-1991 рр.)	
		Теорія та практика державного будівництва в умовах незалежності України (з 1991 по сучасність).

Семинар № 1. Формування державності в Україні. Київська Русь.

План.

1. Термін «Русь», «Україна», «русичі» та їх ідентифікація. Походження національної символіки.
2. Становлення Київської держави: від Олега до Святослава.
3. Процес державотворення за часів Володимира Великого та Ярослава Мудрого.
4. Децентралізація Київської Русі: причини, сутність, наслідки.
5. Татаро-монгольське нашествя першої половини XIII ст.

Теми рефератів

1. Запорізький край в давньоруську епоху (IX-XIII ст.).
2. Династичні зв'язки та шлюби князів Рюриковичів (на прикладах Володимира Святославича та Ярослава Володимировича).
3. «Руська правда» Ярослава та його синів..
4. Політична система та державницька ідеологія Русі.
5. Київська Русь у системі міжнародних відносин (IX - сер.XIII ст.)

Література

1. Відейко М. Україна: від антив до Русі - К.: КРІОН, 2010. –д С. 27-58.
2. Історія України: навчальний посібник / Під загальною ред. В.А. Смоля. - К: Альтернативи, 1997. - С. 22-56.
3. Історія України: навчальний посібник / М.В. Дедков, Ю.В. Іващенко, Г.Л. Кладова та ін. – Запоріжжя: Дике Поле, 2002. – С. 20-41.
4. Король В.Ю. Історія України: навч. посіб. / В.Ю. Король. – К.: Академія, 2008. – С. 31-45.
5. Белов О.Ф., Шаповалог Г.І. Український тризуб. – Запоріжжя: Дике поле, 2008. – С. 51-257.

1. Розпочинаючи розгляд питання треба зосередити увагу студента на багатозначності базових термінів семінару: Русь, Київська Русь, Україна, дружина, боярство тощо, та на причини їх різноманітного трактування представниками різних національних та наукових шкіл.

Потім варто наголосити, що в результаті бурхливих подій епохи великого переселення народів на території сучасної України розселилися давньослов'янські племена, які були вже потенційно готовими до заснування держави і які здійснили якісний перехід у розвитку свого суспільства перейшовши від родового ладу до державності у відносно короткий історичний період. В середині V ст. був заснований Київ, який візантійські мандрівники називали Сомбатом, а арабські – Куявією. Для створення держави необхідно досягти певного рівня суспільно-економічного розвитку, дорости як економічно, так і ментально. Спільна територія, єдина мова, традиції, вірування, спільне господарювання, наявність влади, відчуженої від

народу, стягування данини для утримання влади – ось той базис, на якому вибудовуються держави. Держава на українських землях почала формуватися задовго до IX ст. як наслідок консолідації східного слов'янства. Цей процес йшов у рамках загальноєвропейської державотворчої традиції, перші ознаки виявляються ще в Антській протодержаві (IV - поч. VII ст.).

Починаючи з VI ст. на зміну первісно-общинному ладу у східних слов'ян прийшла доба сусідсько-територіальної общини. Створюються племінні союзи, відомі з «Повісті минулих літ» Нестора літописця. Перерахуйте ці племена з вказівкою ареалу їх розселення. Виникають укріплені міста та городища – майбутні політичні центри, у тому числі Переяслав, Чернігів, Пересічень тощо. Арабські історики свідчать про існування кількох осередків державності — Артанії, Славії та Куявії. Студентам необхідно поміркувати відносно локалізації території їх існування. Іншим осередком державності була Волинь.

З середини 60-х рр. IX ст. у літописах з'являються свідчення про існування Руського каганату, або «київського князівства Аскольда та Діра». Припускають, що Дір, згідно традицій тюрських каганатів Великого степу, був співправителем Аскольда, й правив близько 850-860-х рр. Підтвердженням могутності цієї держави є зафіксований у кількох історичних джерелах факт походу 860 р. Аскольда на Візантію та його охрищення. Цей каганат (князівство) згодом став фундаментом будівництва політичної системи Київської Русі.

Поміркуйте, які підстави існували для безперервності традиції державності на українських землях. На останок варто розглянути кілька версій походження української національної символіки, зокрема родового знаку князів-рюриковичів – тризубу.

2. Спочатку студенту необхідно зазначити, що Київська Русь як ранньослов'янська держава з центром у Києві виникає в 882 р. в результаті захоплення влади князями з династії Рюриковичів, яка стала правлячою в Руській землі на кілька наступних століть. В цьому місці не завадив би екскурс в історію династії, та розповідь про гіпотези щодо її походження. Хронологічні рамки існування держави Рюриковичів охоплюють період від IX ст. до другої половини XIII ст. Тут варто звернути увагу на те, що єдине державне утворення Київська Русь перестає існувати у 30-ті рр. XII ст. Студент, з допомогою карти повинен окреслити територіальні межі давньокіївської держави: від Балтики до «Руського» моря і від Закарпаття до Волго-Окського межиріччя. При можливості варто порівняти територію Русі та кількість її населення з аналогічними показниками інших держав середньовічного світу. Загалом Русь простягалася майже на 800 тис. кв. км. На цій території проживали, за різними підрахунками, від 4 до 7 млн. осіб.

Проблема походження Русі залишається однією з найактуальніших у вітчизняній історіографії. Навколо неї тривалий час велася гостра полеміка між двома таборами науковців: «норманістами» та «антинорманістами». Студентам необхідно розкрити зміст зазначених наукових теорій та назвати їх основоположників, а також висловити власне ставлення до аргументів вищенаведених теорій.

Сучасна наука, визнає, що нормани (скандинави) протягом IX-XI ст. відігравали активну політичну роль у давньоруському суспільстві й, навіть, очолили князівську династію. Однак, вони не були засновниками Давньокіївської держави, будучи, насамперед, військовими професіоналами, готовими служити кожному, хто потребував їхніх умінь та мав можливість заплатити за їхні послуги.

У цьому ж питанні необхідно розкрити походження та зміст термінів «феодалізм», «полюддя», «тіун», «руський», «смерд», «холоп».

3. На початку доповіді можливе проведення невеликої дискусії відносно правомірності використання офіційного поділу політичної історії Київської Русі на три періоди: I (882-972 рр.) — період швидкого зростання, за який утворилося величезне політичне об'єднання; II (980–1054 рр.) — охоплює князювання Володимира Великого та Ярослава Мудрого, що було добою досягнення Києвом вершини політичної могутності й стабільності; III — характеризують безупинні князівські чвари, загроза нападів кочовиків та економічний застій. Більшість істориків датують початки занепаду періодом після князювання Володимира Мономаха та його сина Мстислава. Остаточне зруйнування Києва ордами монголо-татар у 1240 р. ознаменувало кінець київського періоду історії України, проте Русь вижила, піднялася з руїн і відновила свою економіку й культуру у Галицько-Волинському князівстві.

В подальшому студентам варто охарактеризувати та визначити головні риси правління князів епохи розквіту Київської держави: Володимира Великого, Ярослава Мудрого, його синів, та онука – Володимира Мономаха. Студенти повинні розуміти у чому саме полягали їх здобутки та прорахунки? Слід розглянути розвиток економіки, торгівлі, реалізацію оборонних та зовнішньополітичних проєктів великих київських князів. Можливий опис їх особистостей відомий з повідомлень літописів та хронік.

На закінчення студенти повинні визначити особливості політичного устрою Київської Русі та розуміти зміни в порядку престолонаслідування у державі після смерті Ярослава Мудрого.

4. Приступаючи до викладення матеріалу студент повинен зазначити, що починаючи з 1130-х рр., в результаті розвитку феодальних відносин, в Київській Русі значно посилювалися відцентрові тенденції. Держава, що виглядала міцною і непорушною, раптом почала втрачати політичну єдність і розділилася спочатку на півтора десятка князівств та земель, а потім на

кілька десятиків. Розпочався період, який історики називають добою удільної роздробленості. Це був закономірний процес, притаманний усім державам середньовічної Європи.

В ході розгляду питання студент повинен запам'ятати причини які призвели до політичної роздробленості Київської Русії:

1. Великі простори держави та етнічна неоднорідність населення.
2. Зростання великого феодалного землеволодіння.
3. Відсутність чіткого незмінного механізму спадкоємності князівської влади.
4. Зміна торговельної кон'юнктури, частковий занепад Києва як торгового центру, поява поліцентризациї в зовнішній торгівлі.
5. Посилення експансії тюрських степових кочівників (печенігів, половців та ін.).

Відповідаючи на питання, студентам необхідно навести фактичний матеріал за кожним із зазначених пунктів та виокремити як позитивні, так і негативні наслідки феодалної роздробленості для держави. Також слід визначитися з кількістю удільних князівств та з'ясувати наявність у них князівських династій та родинних зв'язків між ними.

5. На початку виступу студенту треба зробити наголос на тому, через які саме фактори сталася політична катастрофа середини XIII ст. (втрата державної єдності, князівські міжусобиці тощо). Цим скористалися зовнішні вороги – половці, німецькі лицарі-хрестоносці, феодали Польської та Угорської держав і, особливо, монголи. Останні після утворення на початку XIII ст. військово-феодалного Великого Монгольського улусу (держави), об'єктом своїх нападів обирали країни, що на їх думку не могли чинити їм запеклого опору. У 1206 р. Монгольський улус державу очолив Темучин (Чингісхан) який розпочав епоху великих завойовницьких походів монголів. Уперше монголо-татари з'явилися на кордонах Русі у 1223 р. Вони напали на половців, які звернулися за допомогою до руських князів. Жорстока і кровопролитна битва відбулася на р. Калці, що впадає до Азовського моря (сучасна р. Кальчик). Руські князі навіть перед обличчям небезпеки не змогли переступити через розбрат і спільно подолати ворога. У результаті об'єднані русько-половецькі сили зазнали нищівної поразки: загинуло 6 князів та 9/10 руських воїнів. В цьому місці варто порівняти організаційні системи та бойові засоби монгольської та давньоруської армій.

Нова хвиля монгольського нашествия розпочинається 1237 р., коли орди загарбників під проводом онука Чингісхана – Бату (Батия) вдерлися до Північно-Східної Русі. Впродовж зими 1237-1238 рр. вони завоювали Рязанське та Володимиро-Суздальське князівства. 1239 р. ворог оволодів Переяславом і Черніговом, а в грудні 1240 р. після десятиденної облоги здобув Київ. В цьому місці студентам варто поміркувати, чи міг встояти

давній Київ під тиском монгольських військ. Впродовж наступного 1241 р. орди Батия завоювали Галицьку та Волинську землі, розгромили збройні сили Угорщини та Польщі. У другій половині 1241 - на початку 1242 р., спустошивши Хорватію, Трансильванію й Молдавію, частину Сербії та Болгарії, військо Бату повернулося до Поволжя, заснувавши там нову державу – Улус Джучі (Золоту Орду) зі столицею в м. Сарай. Обов'язково слід звернути увагу студентів на те давньоруська державність не була знищена монгольською навалою (окрім Переяславського князівства). Інші давньоруські князівства просто втратили свої якісні характеристики ставши васалами монгольського хана, але продовжували існувати, хоча й у стані економічного та політичного занепаду, протягом всього періоду монгольського панування.

На закінченні семінару студенти мають дати відповідь на питання. У чому полягали причини швидкого просування монгольських військ і якими були наслідки монголо-татарської навали для України.

Тестові завдання до семінару №1:

1. Яке з давньослов'янських племен населяло в VI-X ст. територію Нижнього Подніпров'я?

- а) уличі;
- б) тиверці;
- в) дуліби;
- г) сіверяни.

2. Яке з нижченаведених визначень пояснює, що таке віче?

- а) група професійних воїнів на чолі з князем;
- б) збори вільного населення міста для вирішення громадських справ;
- в) народне ополчення під час війни;
- г) об'єднання ремісників міста.

3. Хто з давньоруських князів загинув на території запорізького краю?

- а) Аскольд;
- б) Олег;
- в) Ігор;
- г) Святослав.

4. Хто з давньоруських князів похований на території Софіївського собору в Києві?

- а) Аскольд;
- б) Олегу;
- в) Ігорю;
- г) Ярослав Володимирович.

5. В якому році відбулася битва на річці Калка?

- а) 1223;
- б) 1238;

- в) 1240;
- г) 1245.

Семінар № 2 Зародження українського козацтва як складової державотворчого процесу в Україні (XV-XVII ст.)

1. Історична справедливість щодо козацького питання: причини, традиції, рушійні сили.
2. Запорозька Січ – християнська козацька республіка, модель майбутньої української державності.
3. «Реєстровці» – перше суто українське наймане військо.
4. Боротьба за визволення української нації на прикладі козацьких морських походів.
5. Козацько-польське питання: союзники чи супротивники? (На прикладі козацько-селянських повстань та Хотинської війни).

Теми рефератів

1. Козацькі традиції та звички, як синтез контактів християнського і кочового світів.
2. Січ – як суб'єкт міжнародних відносин.
3. Участь українських козаків у Тридцятилітній війні.
4. Повстання козаків-невільників на турецьких галерах.
5. Українські гетьмани і кошові до 1648 р.

Література:

1. Горелов М. Є. Держава і цивілізація в історії України / М. Є. Горелов, О. П. Моця, О. О. Рафальський ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса, Ін-т археології. - К.: ЕКО-ПРОДАКШН, 2009. - 879с.
 2. Дещинський Л. Є. Історія України та її державності. Курс лекцій: навчальний посібник /Л. Є. Дещинський, С. В. Терський, І. Я. Хома, В. М. Тарабан, Р. Д. Зінкевич, Я. Я. Денісов, І. О. Гаврилів, І. В. Буковський, А. Я. Нагірняк. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 476 с.
 3. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять/ [за заг.ред. В.М. Литвина]. – К.: 2006. – 460 с.
 4. Історія української державності / Малик Я., Вол Б., Чуприна В. – Львів: Світ, 1995. – 248 с.
 5. Крупник Л. О. Історія України: формування етносів, нації, державності / Л.О. Крупник. – К.2009. – 216 с.
1. Становлення українського козацтва – це провідна і багатовимірна подія української історії. Втративши етнічну державу українська нація в умовах розорення і чужеземного панування змогла створити особливу структуру національного змісту, яка пройшла шляхом трансформації від роду

занять до соціального статусу, автономної, згодом латентної державності і національного міфу.

Сучасна українська нація, сформована на уламках Російської імперії під час революції 1917 р. використовувала козацький міф у якості ідеї легітимізації власної державності.

Відношення до козацького минулого, студенти повинні розуміти, теж пройшло крізь певні трансформації. Під час розгляду питання семінарського заняття необхідно проаналізувати у першу чергу джерела:

- 1) «Куманський кодекс», який вперше вводить в обіг поняття «козак»;
- 2) «Історія Русів» -найвідоміше джерело, де вперше обґрунтовується ідея тяглості української історії з часів Київської Русі,
- 3) козацькі літописи.

Студентам важливо розуміти, як у різні періоди нашої історії змінювалось ставлення до козацтва. Спочатку як до степових «шукачів долі», згодом до оборонців кордонів і християнського світу.

Доречно приділити увагу теоріям походження козацтва: хозарська теорія, тюркська теорія, теорія тубільного походження, теорія Великого кордону та ін.

Причинами появи козацтва були: економічні, соціальні, з часом додаються військові і релігійні. Студенти повинні пояснити їх зміст. Наступним потрібно проаналізувати рушійні сили формування козацької спільноти, їх динаміку.

Наприкінці розгляду питання цікавим буде розгляд козацьких традицій, які відображали спосіб життя. Адже існування у порубіжжі в умовах постійної небезпеки вимагало певних військових навичок, особливого ставлення до соціуму, в якому перебувала людина, своєрідність релігійного світосприйняття, де надзвичайна релігійність органічно поєднувалась з жорстокістю, та проявами карнавальної культури (ставлення до смерті, диявола, куріння, вбрання).

2. Центром козацького життя була Січ. Вона виникла як внутрішня потреба козацької спільноти в своїй організації у зв'язку зі зростанням його чисельності у середині XVI ст. З іншого боку, заснування центру козацької вольності зумовлювалось практичною потребою захисту українських земель від татарської агресії.

Студенти повинні розуміти взаємозв'язок у подіях регіону, адже у середині XV ст. утворюється держава Кримський ханат, на чолі з династією Гіреїв. Молода держава, економіка якої мала екстенсивний характер, військової набіги і пограбування, що були основним джерелом доходу, не знайшла підтримки Польщі і Литви, і налагодила стосунки з Московією. Менглі-Гіреї наприкінці 80-х років XV ст. розпочинають походи у

Подніпров'я, і студенти повинні проаналізувати як цей чинник впливає на долю нашого народу аж до середини XIX ст.

Під впливом кримської агресії і боротьби козаків у свідомості українців з XVI ст. починає формуватись образ козака як захисника християнського світу.

Модель козацької корпорації, від початку, була демократичною. Для козацтва характерно заперечення монархічного врядування для своєї самоорганізації і відсутність монархізму як соціальної цінності.

Вищим органом влади на Січі була Рада, право участі у якій мали брати усі козаки. Студенти повинні дати визначення колу компетенції загальної ради, яка до речі могла бути і вищою судовою інстанцією.

Потрібно також визначити суб'єкти і обов'язки виконавчої влади.

Окремої уваги заслуговує власне козацьке право, студенти повинні розуміти значення поняття «звичаєве право».

Козацька держава мала свою територію, кордони якої звичайно коливались, але ядро було сталим. Студенти повинні окреслити на території яких областей сучасної України розташовувались військо Запорізьке та історичні назви цих територій.

Отже, за основними ознаками державності, Січ може розглядатись як модель держави: наявність законодавчої і виконавчої ланки влади, власного судочинства, територія, військо. Виникнення у другій половині XVI ст. Запорізької Січі, як державного утворення, зумовлено не тільки необхідністю внутрішньої консолідації козацької спільноти, а і необхідністю протистояти зовнішній загрозі.

3. Реєстрові козаки – частина українських козаків, узятих польським урядом на військову службу. Прийнятих на постійну службу записували до спеціального списку – реєстру, від чого дістали назву. Вони стали новою козацькою елітою.

Польський уряд рішенням про формування реєстрових загонів вирішував два завдання: використовував військовий потенціал козаків за відносно невисоку платню (студентам доцільно порівняти вартість тогочасних військових найманців у Європі), і по-друге, уряд Польщі хотів узяти козаків під свій контроль.

Студенти повинні розповісти про першу спробу найняти частину заможних українських козаків на державну службу за часів Сігізмунда I. Якими були умови такої служби.

Наступна спроба реалізації цього проекту за часів Стефана Баторія потребує більш детального аналізу. Яка територія (історична і сучасна назви) відходила під козацьку юрисдикцію, як місце дислокації законів, що означає право на рангові маєтності? Що входило до козацьких військових клейнодів?

Козаки відбували сторожову службу на Придніпров'ї, зобов'язані були посилати залоги за Дніпрові пороги. Протиставляючи їх запорозькому козацтву польсько-шляхетський уряд дав їм офіційну назву «Низового», або «Запорозького війська».

Під час російсько-польської війни 1578-1582 років сформувалась структура реєстрового козацького полку, він поділявся на сотні і десятки. На чолі кожного стояв отаман.

Козакам, які перебували на державній військовій службі надавались права і привілеї, що знайшли втілення у «козацьких вольностях». Вони визначали місце козаків у суспільних відносинах. Водночас уряд Польщі вбачав у козаках, виключно, військовий контингент. Економічною підвалиною становлення реєстрового козацтва виступало землеволодіння, де розвивався фермерський тип господарства. У соціальному відношенні козацька верства розділялась на старшинську верхівку та рядових козаків, які і виконували основний військовий обов'язок.

У 20-х роках XVII ст. було утворено шість реєстрових полків, студенти повинні знати назви цих полків. У кожному полку було приблизно по одній тисячі козаків. Таким чином Черкащина і Південна Київщина стали ядром майбутньої Гетьманщини, серцем України.

4. На рубежі XVII-XVIII століть козацтво заявило про себе як військово-політична сила. У цей період турецько-татарська агресія стає більш масштабною і козацтво успішно їй протистоїть. Оволодівши північним узбережжям Чорного та Азовського морів, Османська імперія створила зручний плацдарм для нападів на Україну. А підкоривши Кримське ханство у 1475 р., змусила до своєї політики: зробила співучасниками агресії. Козаки завдавали дошкульних ударів у відповідь, здійснюючи неодноразові напади морем на турецькі і татарські фортеці.

Епохою найуспішніших походів козаків була доба, так званих, «героїчних морських походів». Студенти повинні дати визначення хронологічним та територіальним межах цього періоду.

На чолі козацького флоту був харизматичний лідер Петро Конашевич-Сагайдачний, доцільно буде під час семінарських занять розповісти про особу козацького ватажка.

Вирушали козаки до моря двома шляхами: спускались Самарою до Дніпра, а потім до Чорного моря, або ж складнішим, але безпечним шляхом: пливли Самарою угору потім річкою Вовчою тягли волоком човни і врешті Міусом спускались до Азовського моря. Турки постійно тримали галери у Дніпро-Бузькому лимані, щоб не допустити виходу козаків у море.

Потрібно щоб студенти розповіли про основні походи: їх напрямок, дати, результати, особливості. Це відомі походи на Варну, Перекоп, Ізмаїл, Кілію, Сіноп, Трапезунд, Стамбул, Кафу.

Активна протидія запорожців туркам і татарам сприяла руйнації Османської імперії та визволенню підкорених нею народів, блокувала і стримувала розгортання турецько-татарської агресії вглиб українських земель, захищала націю від знищення.

5. Особливо яскраво у XVII ст. козацтво виявило себе під час Хотинської війни та хвилі козацько-селянських повстань, що стали значним соціальним струсом для Речі Посполитої. Хотинська війна яскраво окреслила складність стосунків між польським урядом та козацькою верствою.

Великий коронний гетьман Жолкевський відмовився від участі козаків, і у першій битві під Цецею Польща зазнала поразки. Турки спустошили Поділля та Західну Україну. Оскільки Річ Посполита майже втратила боєздатні військові з'єднання, була змушена звернутись по допомогу до козаків, обіцяючи їм розширення прав і привілеїв. Студенти повинні розповісти про спроби штурму козацького табору під Хотином, особливо цікавим були події третього штурму де Сагайдачний блискуче реалізував наступальну стратегію раптового удару і маневрену динамічну тактику.

Знаючи величезних людських втрат Османська імперія пішла на переговори і підписала мирну угоду. Річ Посполита завдяки козакам стала переможцем. Наслідки Хотинської війни мали велике міжнародне значення, перемога підняла дух слов'янських народів.

Але наслідки Хотинської війни мали і інший бік. Річ Посполита після перемоги зрекласть фактично обіцянок, що надала козакам, вони були розчаровані. Поглибились конфлікти між польською шляхтою і козацькою старшиною, уряд звичайно був на боці першої. Доцільно проаналізувати козацько-селянські повстання, починаючи з повстань під проводом Косинського, Наливайка, Жмайла, Федоровича (Трясила), Суліми, Павлюка, Бута. Потрібно дати аналіз причинам, рушійним силам, ходу та наслідкам повстань. Важливо згадати про Куруківську та Переяславську угоди, як спроби стабілізувати конфлікти.

Урешті, важливо визначити причини поразки цих масштабних повстань і, як наслідок, прийняття польським урядом «Ординації війська запорозького», у якості спроби взяти під свій контроль козацьку верству.

Козацько-селянські повстання кінця XVI – першої половини XVII стст. поглибили розкол між польською та українською шляхтами та дали певний досвід, що став у нагоді у подальших історичних подіях XVII ст.

Тестові завдання до семінару №2

1. Як називали на Січі командира артилерії
 - а) бомбардир;
 - б) бунчужний;
 - в) обозний;
 - г) гужовий.

2. Яка Богородична ікона була охоронцем козаків
 - а) Одігітрія;
 - б) Оранта;
 - в) Спаси и збережи;
 - г) Покрова
3. За часів Сігізмунда I загін реєстрованих козаків вперше очолив
 - а) М. Вишневецький;
 - б) Я. Бадовський;
 - в) Я. Радзівіл;
 - г) Ю. Яловецький.
4. Найбільший невільничий ринок був розташований у місті?
 - а) Ісламкерман;
 - б) Ізмаїл;
 - в) Трапезунд;
 - г) Кафа.
5. Яку новачію, під час третього штурму Хотинського табору використовували турки?
 - а) слонів;
 - б) піротехніку;
 - в) свійських тварин;
 - г) левів.

Семінар №3. Функціонування державних механізмів на українських землях наприкінці XVII-XVIII ст.

План

1. «Руїна» і розподіл територій України за міжнародною системою договорів.
2. Державна політика І.Мазепи.
3. Перша українська політична еміграція – фундатори конституції України.
4. Поступове знищення автономії Гетьманщини (від Петра I до Катерини II).
5. Формування українського національно-визвольного руху у складі Речі Посполитої.

Теми рефератів

1. Петро Дрошенко – «сонце Руїни».
2. Меценатська діяльність І.Мазепи.
3. Конституція П. Орлика.
4. С. Палій, О. Довбуш, І. Гонта, М. Залізняк - портрети ватажків українського національно-визвольного та антифеодального руху: спільне та особливе.

5. Клан Розумовських та його роль у історії України.

Література

1. Білоцерківський В. Я. Історія України: Навчальний посібник / В. Я. Білоцерківський. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 536 с.

2. Бойко О. Д. Історія України: Посібник / О.Д. Бойко — К.: Вид. центр "Академія", 2009. — 800 с.

3. Історія України від найдавніших часів і до 2000 року: навч. посібник / Л. І. Кормич, В. В. Багацький ; Одеська національна юридична академія. - Х. : Одіссей, 2000. - 479 с.

4. Історія України: навчальний посібник /М. В.Дєдков, Ю. В. Івашенко, Г. Л. Кладова та інші. – Запоріжжя: Дике поле, - 2002. – 416 с.

5. Литвин В. Історія України: підручник / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2013. – 991 с.

1. 60-80-ті роки XVIII ст. увійшли в історію як доба «Руїни». Визначте основні причини зазначеного періоду (політичні, соціально-економічні, географічний аспект). Аналізуючи причини «Руїни», особливу увагу необхідно звернути на договори, які підписав син визначного гетьмана України Ю. Хмельницький, а саме: Переяславський договір з Московією 1659 р., Слободищенський трактат 1660 р., підписаний з Річчю Посполитою під час невдалого походу на Правобережну Україну (Чуднівська компанія) Ю. Хмельницького. Проаналізуйте зміст вказаних договорів. У цей час Україна була поділена по Дніпру на Лівобережну (з орієнтацією на Московську державу) та Правобережну (з орієнтацією на Річ Посполиту), і ці дві половини ворогували між собою. При розгляді першого питання, доцільно було б скласти таблицю:

Гетьмани Правобережної України (їх внутрішня і зовнішня політика)	Гетьмани Лівобережної України (їх внутрішня і зовнішня політика)
---	--

Основним наслідком Руїни стало розчленовування України, втрата державності, нарешті, величезні матеріальні і людські жертви. Сусідні держави (Польща, Московія, Османська імперія) втручалися у внутрішні справи України, й українська політика характеризувалась намаганням підтримувати приязні стосунки з тією чи іншою окупаційною силою. Розчленовування України було закріплено міжнародно-правовими договорами: Андрусівським перемир'ям 1667 р., Бучацьким договором 1672 р., Бахчисарайським миром 1681 р. та Вічним миром 1686 р. Проаналізуйте умови договорів і визначте головні їх наслідки для українських земель.

Отже, «Руїна» призвела до занепаду української держави, яка перетворилася на жертву внутрішніх чвар, арену братовбивчої громадянської війни і стала об'єктом поділів.

2. 25 червня 1687 р. І. Мазепа на козацькій раді у присутності Голіцина (фаворита московської цариці Софії), яка відбулася поблизу р. Коломак, був обраний гетьманом Лівобережжя. Одночасно ним були підписані “Коломацькі статті”, які обмежували автономію України. Проаналізуйте зміст, підписаних І.Мазепою статей. У чому полягали обмеження автономних прав України?

Мазепа залишався прихильником союзу з Москвою, а коли до влади в Москві у 1689 р. прийшов Петро І, він став його найближчим радником у справах з Туреччиною і Річчю Посполитою. За його підтримки, І. Мазепа розширив свою владу, перетворившись на одного з найбагатших феодалів Європи. Визначте характерні риси внутрішньої і зовнішньої політики І. Мазепа. Розглядаючи внутрішню політику І. Мазепа, особливу увагу необхідно звернути на його меценатську діяльність у сфері культури.

Північна війна між Московським царством і Швецією (1700-1721 рр.) погіршила становище, як народу Гетьманщини, так і козацької старшини. Царська адміністрація все більше обмежувала владу гетьмана і старшини. Козацькі полки вперше брали участь у війні за межами України, до 60% особового складу козацького війська гинуло на війні. Окрім цього, Петро І розпочав зближення з Річчю Посполитою та пообіцяв їй за укладення військового союзу передати так звані нейтральні зони українських земель. Останньою краплею терпіння Мазепа стала відмова Петра І підтримати прагнення гетьмана приєднати Правобережжя. Окрім цього Мазепі поступали відомості, що свідчили про підготовку царем докорінної реформи України з метою ліквідації козацько-гетьманської держави. У результаті гетьман почав таємні переговори з Карлом XII. Проаналізуйте умови договору 1708 р. між Карлом XII та І.Мазепою. Які були наслідки підписання цього договору як для І. Мазепа, так і для української держави? У чому полягала помста Петра І українському народу за «зраду» І.Мазепа. Як оцінюють діяльність І. Мазепа історики?

3. Після смерті І. Мазепа частина козаків, яка пішла з ним у вигнання, залишилася без керівника. Постає потреба обрати нового гетьмана. 5 квітня 1710 р. в Бендерах (Молдавія) на козацькій раді гетьманом було обрано найближчого сподвижника І. Мазепа - генерального писаря його уряду П. Орлика. Ця подія започаткувала нову сторінку в історії українських визвольних змагань, адже ще ніколи гетьмана не обирали за кордоном. П. Орлик очолив першу потужну українську політичну еміграцію у Західній Європі. Згуртовані навколо нього сили з-за кордону протидіяли деспотизмові російського самодержавства.

5 квітня 1710 р. П. Орлик та його сподвижники Г. Герцик та А. Войнаровський у Бендерах склали «Пакти й конституції законів та вольностей Війська Запорозького», які стали однією з перших конституцій Європи. Проаналізуйте зміст та особливості зазначеного документу. Який статус України передбачався за «Конституцією»?

«Конституція» П. Орлика діяла певною мірою на Правобережній Україні як мінімум упродовж 1710—1711 рр. Як відомо, за підтримки Карла XII П. Орлик у союзі з кримськими татарами виступив проти Російської імперії, маючи на меті звільнити щонайменше Правобережну Україну. Перед спільним військовим походом 1711 р. П. Орлик здійснив підготовчі заходи – розіслав листи-універсали, в яких закликав до повстання проти влади російського імператора. Очевидним є той факт, що населення Правобережної України було ознайомлено з головними ідеями «Конституції» П. Орлика, оскільки вони пропагувалися як такі, що мусили би діяти за умови державності України. Чи вдалося П. Орлику створити антимосковську коаліцію і як склалася доля перших українських політичних емігрантів?

Підсумовуючи питання, слід відзначити, що незважаючи на той факт, що П. Орлик був єдиним гетьманом в еміграції, він створив першу українську Конституцію в сучасному її розумінні, складену як угода між гетьманом та Військом Запорозьким (народом України), що було характерним для західноєвропейської традиції і відрізнялося від ідей східного патримоніалізму.

4. Характерною рисою української держави у складі Російської імперії у першій половині XVIII ст. було обмеження її автономії. Зміцнення позицій царату і ще більше послаблення гетьманської і старшинської влади відбулося після переходу до табору шведів І. Мазепи і частини козаків.

З 1708 р. практично призначений Петром I, а формально обраний на старшинській раді в Глухові новий гетьман І. Скоропадський (1708-1722 рр.) піддав під особливий нагляд царя. У чому це виявилось? Розкрийте основний зміст «Решетилівських статей» 1709 р., підписаних між І. Скоропадським та Петром I. В Україні активно роздаються землі російському дворянству, які запроваджують кріпацтво.

Переможне завершення Північної війни у 1721 р. зміцнило міжнародне та внутрішнє становище Російської держави, що дало можливість царизму ще більше обмежити право на самоуправління Гетьманщини. 16 травня 1722 р. замість резидентів та Малоросійського приказу була створена Малоросійська колегія (1722-1727 рр.). Які функції вона виконувала? Якими повноваженнями наділялася? Хто її очолював?

Після смерті І. Скоропадського царський уряд не дозволив вибори нового гетьмана. Указом Петра I від 11 червня 1722 р. управління Гетьманщиною тимчасово передавалося наказному гетьману П. Полуботку та генеральній

старшині. Але майже всі важливі питання вирішувалися тільки після узгодження з президентом Малоросійської колегії. Царський уряд контролював і місцеве самоврядування. Які реформи провів П. Полуботок і за що він разом із старшиною потрапив до Петропавлівської фортеці?

Уряд Петра II (1727-1730 рр.) – онука Петра I вирішив відновити гетьманство на Лівобережній Україні. Гетьманом було обрано 70-річного миргородського полковника Д. Апостола (1727-1734 рр.), який документ він підписав? Про що у ньому йшлося?

Після смерті Д. Апостола у січні 1734 р. влада на Лівобережній Україні перейшла до колегії, яка мала офіційну назву – «Правління гетьманського уряду». Визначте характерні риси діяльності цього уряду.

Відновлення гетьманства відбулося за часів правління Єлизавети Петрівни. Студент має назвати останнього гетьмана та проаналізувати його діяльність.

Для ліквідації решток української державності було призначено Другу Малоросійську колегію на чолі з П. Рум'янцевим (1764-1881 рр.). Визначте основні функції цього органу. Розглядаючи діяльність Другої Малоросійської колегії, слід звернути увагу на ліквідацію автономії Гетьманщини царським урядом.

Наприкінці доповіді доцільно підвести підсумок діяльності керівництва Гетьманщини зазначеного періоду.

5. Складні політичні події щодо належності українських земель тій чи іншій державі мало що змінювали у відносинах між заможними та бідними. Політичні негаразди і військові дії тільки погіршували і без того складне становище селянства. Особливо незадоволеними у зв'язку з цим і політично активними виявилися селяни Правобережжя, що перебували під впливом наслідків національної революції, яка зробила їх на деякий час вільними. Реставрація польсько-шляхетських порядків призвела до антифеодальних виступів селянства, яке не бажало миритися із своїм залежним становищем. Одним з яскравих прикладів національно-визвольної та антифеодальної боротьби стала діяльність полковника Фастівського полку С. Палія. Під його керівництвом значна частина Правобережжя фактично звільнилася від польської влади. Охарактеризуйте ці події більш докладно. Поясніть, чому сучасники назвали повстання 1702-1704р. під проводом С. Палія “новою Хмельниччиною”.

Своєрідною формою національно-визвольної боротьби був гайдамацький рух, що став масовим на території Правобережжя. Дайте характеристику цьому руху, спробуйте згадати назви подібних національно-визвольних та антифеодальних рухів в інших країнах тогочасної Європи. Найбільшого піднесення гайдамацький рух досяг у 1768 р. під назвою Коліївщина.

Визначте причини повстання, основні події, охарактеризуйте його керівників і соціальний склад учасників повстання.

Населення західноукраїнських територій (Галичина, Буковина, Закарпаття) постійно зазнавало не тільки соціального, а й національного гноблення, що привело до вироблення ним власних форм соціальної та національної боротьби. З другої половини XVII - XVIII ст. тут поширився рух опришків. Поясніть значення слова “опришок”, охарактеризуйте учасників цього руху і період найбільшого його піднесення. Найбільшої гостроти опришківський рух досяг у 30-40-ті рр. XVIII ст., коли його очолив Олекса Довбуш. Поясніть, у чому полягала діяльність опришків.

Підводячи підсумок відповіді, перерахуйте основні види національно-визвольної та антифеодальної боротьби на Правобережжі та західноукраїнських землях у I половині XVII - XVIII ст.

Тестові завдання до семінару №3:

1. Коліївщиною називають:

- а) найбільше піднесення гайдамацького руху на Правобережній Україні;
- б) найбільше піднесення опришківського руху в Західній Україні;
- в) масову втечу кріпаків від польських панів на Запорожжя;
- г) багатогалузеве господарство, що працювало на ринок.

2. Карловицький конгрес, який розподілив українські території, відбувся:

- а) 1686 році;
- б) 1699 році;
- в) 1725 році;
- г) 1734 році.

3. Коли було ліквідовано автономію України у складі Росії (Гетьманщину)?

- а) 1725р.
- б) 1740р.
- в) 1750р.
- г) 1764р.

4. Період Руїни характеризувався:

- а) всеохоплюючою кризою та занепадом Речі Посполитої;
- б) форсованим наступом на автономні права Гетьманщини;
- в) внутрішньою боротьбою козацької старшини за владу;
- г) остаточною ліквідацією інституту гетьманства.

5. Оберіть назву договору, за яким Україна була поділена між Росією та Річчю Посполитою при перебуванні Запорожжя під владою обох держав:

- а) Карловицький мирний договір;
- б) Гадяцький трактат;
- в) Андрусівське перемир'я;
- г) Бучацький мир.

Семінар № 4. Відновлення державності українського народу (1917-1921 рр.).

План.

1. Утворення Української Народної Республіки (УНР) та її боротьба проти російсько-більшовицької агресії за незалежність.
2. Встановлення гетьманського режиму. Внутрішня і зовнішня політика П. Скоропадського.
3. Утворення Директорії УНР, її склад та політика.
4. Державотворча діяльність Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Поняття «злуки» в українській історії.
5. Боротьба за українську державність у 1920-1921 рр. Холодноярська республіка.

Теми рефератів

1. Здобутки і прорахунки УЦР. Історичне значення УЦР.
2. Політичні партії та гетьманський режим П. Скоропадського в Україні.
3. Зовнішня політика Директорії УНР.
4. Причини поразки та історичне значення ЗУНР.
5. Наслідки суперечливого ставлення ватажків Холодноярської республіки щодо більшовиків.

Література

1. Білоцерківський В. Я. Історія України. Навчальний посібник / В. Я. Білоцерківський - К.: Центр учбової літератури, 2007. – 536 с.
2. Бойко О.Д. Історія України: Навчальний посібник / О.Д. Бойко. – 3-тє вид., випр.. і доп. – К.: Академвидав, 2006. – 688 с.
3. Король В.Ю. Історія України: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. : рек. МОНУ / В.Ю.Король. – 2-ге вид. доп. – К.: Академвидав. – 2008. – 496 с.
4. Світлична В.В. Історія України: навчальний посібник: рек. МОНУ / В.В.Світлична. – 4-те вид. – К.: Каравела, 2009. – 400 с.
5. Верстюк В.Ф. Політична історія України ХХ століття: у 6 т. Т.2. Революція в Україні: політико-державні моделі та реалії (1917-1920) / В.Ф.Верстюк, В.Ф. Солдатенко. – К.: Генеза, 2003. – 488 с.

1. Розпочати розгляд цього питання слід з висвітлення причин і передумов Української революції. Наступним кроком відповіді повинно стати розкриття основних подій початку революції та участі в них політичних партій. Доповідач має назвати їх., проаналізувати структуру влади на українських землях після повалення монархії (1917 р.). Також, варто розкрити трансформаційні процеси в Українській Центральній Раді (УЦР) (1917-1918 рр.) та структурі органів влади УЦР.

Важливе значення для державотворення в Україні мали непрості відносини УЦР з Тимчасовим урядом. На цьому етапі відповіді, слід особливу увагу звернути на: причини прийняття та основні положення I Універсалу УЦР, його історичне значення; перший Генеральний Секретаріат (28 (15) червня 1917 р., основні положення його Статуту та «Тимчасові інструкції ...»; причини прийняття, основні положення, наслідки оприлюднення та історичне значення II Універсалу. В жовтні-листопаді 1917 р. після перевороту у Петрограді посилилась боротьба за владу і в Україні. У зв'язку з цим, необхідно зазначити основні сили, що вели боротьбу за владу в Києві й вказати на результати цієї боротьби, складовою частиною якої стало проголошення III Універсалу. Велику увагу, під час відповіді, слід приділити основним положенням III Універсалу. Наступним етапом виступу, стане розкриття планів більшовиків щодо усунення УЦР та їх реалізація в листопаді-грудні 1917 р. Крім того, певна увага повинна бути приділена ультиматуму Раднаркому Росії та відповіді на нього УЦР. Завершувати відповідь слід висвітленням I Всеукраїнського з'їзду рад у Харкові 24-25 (11-12) грудня 1917 р. та основними рішеннями цього з'їзду, якими фактично було відкрито шлях для початку першої українсько-радянської війни (грудень 1917 р. – березень 1918 р.). Також, варто вказати на причини, привід, хід бойових дій та причини поразки УЦР. Наприкінці висвітлення питання, необхідно розкрити причини прийняття IV Універсалу УЦР, його основні положення та історичне значення прийняття цього важливого документу.

2. Відповідь на це питання варто почати з причин падіння УЦР і вже потім перейти до домовленості між П. Скоропадським (Українською Народною Громадою) і німецько-австрійським командуванням в Україні, а потім до етапів встановлення влади гетьмана П. Скоропадського. Прийшовши до влади, гетьман розпочав будувати свою владу. Студентові варто використати наочність, в якій було б показано вертикаль влади (гетьман – Рада Міністрів на чолі з Головою – старости (губернські) – органи місцевого самоврядування – земства та міські зібрання). Наступним кроком відповіді, стане розкриття внутрішньої політики гетьмана П. Скоропадського, зокрема щодо: промисловості, розбудови державного апарату, сільського господарства, збройних сил та національно-культурної політики. Окремо слід визначити напрями зовнішньої політики гетьмана, відносно: Радянської Росії; урядів Дону, Кубані, Криму; країн Антанти та країн Четверного союзу, Польщі й Румунії. Відповідаючи на питання, певну увагу слід приділити опозиційним партіям та організаціям щодо гетьманського режиму й партіям та організаціям, що підтримували його. На завершення, слід розкрити причини відмови гетьмана П. Скоропадського від влади.

3. Розпочати відповідь на це питання слід з інформації, що у серпні 1918 р. чотири політичні партії створили Український національний союз (УНС), який очолив В. Винниченко. Після зриву домовленостей з гетьманом П. Скоропадським і переходу УНС на антигетьманські позиції, почалась підготовка до антигетьманського перевороту. Наслідком цих подій, стало створення 14 листопада 1918 р. Директорії. Студент повинен наголосити, що Директорія – це революційний орган керівництва антигетьманським повстанням, верховний орган УНР. Також, він повинен визначити склад Директорії по персоналіям та які посади займали її члени (В. Винниченко, С. Петлюра, Ф. Швець, А. Макаренко, О. Андрієвський). Наступним етапом виступу стане розкриття боротьби проти гетьманського режиму та його повалення, визначення місця Директорії в цьому процесі.

Трудовий конгрес України своїм рішенням надав Директорії повноваження вищої влади, що знайшло відображення в «Універсалі». Використовуючи наочні засоби, студенту слід розкрити структуру влади Директорії УНР: Директорія, трудовий конгрес; Рада народних міністрів; представники Ради народних міністрів на місцях; губернські та повітові трудові ради.

У зовнішній політиці Директорія УНР ставила за мету: забезпечити міжнародне визнання України; здобути вихід з міжнародної ізоляції; пошук союзників у боротьбі з більшовицькою агресією. Доповідач повинен визначити, якими були шляхи виконання цієї мети. Внутрішня політика Директорії УНР була прямо протилежна колишній політиці гетьмана П. Скоропадського і передбачала утворення в Україні національного варіанту радянської влади без крайнощів більшовизму. На завершення, студентові слід зазначити основні засади політики Директорії. Також, йому слід наголосити, що друга радянсько-українська війна не дозволила Директорії здійснити свої плани. Останнім кроком відповіді на питання стане визначення причин поразки Директорії.

4. Відповідь на це питання слід почати із створення Української Національної ради (18 жовтня 1918 р.), яку очолив Є. Петрушевич. 13 листопада 1918 р. було проголошено Західноукраїнську Народну Республіку (ЗУНР), президентом якої згодом і став Є. Петрушевич. Надаючи відповідь на це питання, слід розкрити етапи українсько-польської війни 1918-1919 рр., яка негативно відбилася на процесах українського державотворення. Особливу увагу слід звернути на основні заходи ЗУНР у внутрішній та зовнішній політиці. Під час виступу необхідно наголосити, що Акт Злуки (22 січня 1919 р.) УНР та ЗУНР мав великі політичні та історичні наслідки для майбутнього України. Завершуючи доповідь, необхідно розкрити причини поразки та історичне значення ЗУНР.

5. Під час відповіді на дане питання, студентові слід наголосити, що Холодноярська республіка – це умовна назва селянського повстанського руху, який охопив переважно межі сучасних Чигиринського і Кам'янського районів Черкаської області (варто використати мапу України). Центром цього руху, стало урочище Холодний Яр, яке і дало назву республіці. Перша військова організація в Холодному Яру виникла в 1917-18 рр. , як охорона Мотронинського Свято-Троїцького монастиря. Студент повинен зазначити, що у 1919 р. сформувався повстанський загін – полк гайдамаків Холодного Яру під командуванням В. Чучупаки, який діяв під прапором УНР. Також треба підкреслити, що інформбюро штабу загону видало звернення до населення, закликаючи до збройного опору політиці воєнного комунізму. Холодноярські повстанці у 1919-20 рр. вели активну боротьбу з режимом Денікіна, тим самим прискоривши поразку білогвардійців. Також, доповідач повинен звернути увагу слухачів на те, що у середовищі повстанців загострилися суперечності (В. Чучупака – С. Коцур) щодо ставлення до більшовиків.

Повернення радянської влади наприкінці 1919 – початку 1920 рр. частина холодноярців зустріла прихильно, однак невдовзі повстанський антибільшовицький рух на території Чигиринського та Черкаського повітів розгорнувся з новою силою. Надаючи відповідь, варто зазначити, що після трагічної загибелі В. Чучупаки (12 квітня 1920 р.) частина повстанців склала зброю перед більшовиками, решта продовжила організовану боротьбу до кінця вересня 1922 р., коли ВУЧК інспірувала фіктивний з'їзд отаманів у Звенигородці та заарештувала більшість провідників. Завершуючи доповідь слід наголосити, що незважаючи на ліквідацію Холодноярської республіки, окремі нечисленні загони продовжували діяти в районі Холодного Яру принаймні до середини 1920-х років.

По закінченні семінару студенти мають дати відповідь на питання: які слід зробити основні історичні висновки щодо діяльності УЦР, гетьмана П. Скоропадського, Директорії, ЗУНР та Холодноярської республіки?

Тестові завдання до семінару №4:

1. Який Універсал УЦР проголосив УНР?
 - а) I-й;
 - б) II-й;
 - в) III-й;
 - г) IV-й.
2. Відносини гетьмана П. Скоропадського були пріоритетними з:
 - а) Німеччиною;
 - б) Англією;
 - в) Францією;
 - г) США.

3. Директорія – це:

- а) Рада директорів промислових підприємств;
- б) революційний орган керівництва анти гетьманським повстанням, верховного органу УНР;
- в) спеціальний орган зовнішнього управління Україною з боку Антанти;
- г) спеціальний орган зовнішнього управління Україною з боку Четверного союзу.

4. Акт Злуки було проголошено:

- а) 18 жовтня 1918 р.;
 - б) 13 листопада 1918 р.;
 - в) 22 листопада 1918 р.;
 - г) 22 січня 1919 р.
5. 12 квітня 1920 р. потрапив у більшовицьку засідку і загинув:
- а) І. Деркач;
 - б) С. Коцур;
 - в) І Петренко;
 - г) В. Чучупак.

Семінар № 5. Ліквідація державності в Західній Україні та поглинення її території іноземними країнами.

План

1. Західна Україна під владою польського окупаційного режиму.
2. Діяльність західноукраїнських політичних сил за Українську незалежну державу.
3. Політика ліквідації самоідентичності українців у складі Румунії.
4. Закарпаття в міжвоєнний період. Карпатська Україна та її історичне значення.

Теми рефератів

1. Організація українських націоналістів: ідея та діяльність.
2. Життєвий шлях митрополита Андрея Шептицького.
3. Діяльність культурних, просвітницьких та професійних товариств у Західній Україні.
4. Греко-католицька церква в політичному та громадському житті Західної України.
5. Дмитро Донцов: політичний портрет.

Література

1. Білоцерківський В. Я. Історія України. Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - С. 396-414 / В. Я. Білоцерківський // [Електронний документ]. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-76.html>

2. Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів / за заг. ред. д.і.н., проф. М. І. Бушина, д.і.н., проф. О. І. Гуржія; Черкаси: ЧДТУ, 2016. – 644 с.

3. Васюта І.К. Національно-визвольний рух в Західній Україні (1918 – 1939) / І.К. Васюта // Український історичний журнал. – 2001. - № 5. – С. 22-42.

4. Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929-1939 роках / М. Посівнич. - Львів: Афіша, 2010. - 368 с.

5. Скакун Р. Пацифікація: Польські репресії 1930 року в Галичині / Р. Скакун. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2012. – 172 с.

1. У результаті закінчення Першої світової війни на руїнах Російської, Австро-Угорської та Німецької імперій, за результатами Паризької мирної конференції (1919 р.) утворилися нові національні держави. Студентам треба згадати, які саме українські землі і на яких умовах увійшли до складу Польщі.

У 1923—1926 рр. польські правлячі кола наполегливо проводили політику, спрямовану на асиміляцію поневолених народів. Для здійснення цієї мети уряд Польщі поділив країну на дві господарські території: Польща «А», до якої входили корінні польські землі, і Польща «Б», що складалася переважно із західноукраїнських і білоруських земель. Стосовно різних частин відповідно проводилась і різна політика. Студент має знати, чим вона відрізнялася.

31 липня 1924 р. був прийнятий закон, за яким польська мова проголошувалася державною. Які події супроводжували цей процес?

Доповідач має проаналізувати такі поняття, як «осадництво», «кресовий закон», «пацифікація».

Отже, польський окупаційний режим на західноукраїнських землях характеризувався відсутністю самоврядування та автономного устрою, національною дискримінацією, колонізаторською економічною політикою, репресіями проти населення.

2. Розгляд другого питання варто почати з визначення політичного устрою держав, до складу яких потрапили західноукраїнські землі. Румунія була конституційною монархією, якою управляли антидемократичні уряди. У Польщі домінували авторитарні тенденції, а Чехословаччина мала демократичні політичні порядки. Законодавство країн відповідало політичному режиму.

Польська політична система ґрунтувалася на конституційних засадах, національні меншини, незважаючи на дискримінацію, могли відстоювати свої інтереси через офіційні канали в інститутах державної влади. Станом на 1925 р. українці створили 12 політичних партій. Згідно з їх програмами вони

належали до кількох течій – центристської (легальної), ліворадикальної і праворадикальної. Окрему увагу треба приділити створенню та діяльності ОУН, її ідеології та методам боротьби.

На українських землях під владою Румунії склалися менш сприятливі умови для діяльності українських політичних партій. Починаючи з 1927р. деяка лібералізація режиму активізує громадське життя. Як і в Польщі, політичний рух розвивався трьома напрямками: легальним, націоналістичним і комуністичним. Найактивнішим він був на Буковині.

Задекларовані демократичні принципи Чехословаччині створювали сприятливу атмосферу для діяльності політичних партій та рухів. Але самостійних українських партій у Закарпатті не було. Політичні течії були представлені такими групами: москвофіли, русини, українофіли, мадярони, комуністи.

Вивчаючи діяльність українських політичних партій та рухів у Польщі, Румунії та Чехословаччині, студентам необхідно визначити назви партій, знати їх лідерів, програмні положення і цілі, методи боротьби.

3. Починаючи розгляд питання, студентам необхідно з'ясувати коли і які українські землі потрапили до складу Румунії, який правовий статус вони мали. Яким чином румунський уряд прагнув до посилення контролю над українськими територіями?

Доречно виділити та охарактеризувати три періоди в політиці румунської влади щодо українських земель:

- воєнний стан (1918-1927рр.), що характеризувався жорсткою політикою румунізації;
- лібералізація (1928-1938рр.) з продовженням політики асиміляції щодо українства;
- королівська диктатура (1938-1940рр.), що супроводжувалася повним знищенням українського національного життя.

Румунська влада здійснювала щодо українського населення політику тотальної румунізації, вдаючись до відкритих насильницьких дій. Студентам потрібно проаналізувати основні заходи національної дискримінації – заборону української мови, імен, прізвищ, назв міст та сіл, заборону українських книжок та преси, закриття українських початкових шкіл та гімназій, румунізацію православної церкви.

Проявом репресивної політики окупаційної влади стало жорстоке придушення антирумунського Татарбунарського повстання 1924 р., у якому взяло участь 6 тис. осіб. Студентам необхідно розглянути причини повстання, а також з'ясувати сутність аграрної реформи румунської влади.

4. Після закінчення Першої світової війни Закарпаття опинилося під владою Чехословаччини. Ця територія не отримала автономію, однак українське населення не відчувало такої сильної національної дискримінації,

яка панувала у Польщі та Румунії. Уряд Чехословаччини здійснював більш помірковану політику щодо Закарпаття, але і ця політика була спрямована на те, щоб утримати українські землі під владою Чехословаччини. Студентам необхідно проаналізувати політику чехословацького уряду в освітній та національно-культурній сферах.

Розглядаючи соціально-економічний розвиток Закарпаття, студентам потрібно навести факти, що підтверджують перетворення регіону на аграрно-сировинний придаток Чехословаччини.

Після офіційного надання урядом Праги автономії Закарпаттю 26 жовтня 1938 р. до влади прийшов українофільський уряд на чолі з А. Волошином. І хоча 2 листопада 1938 р. за рішенням німецько-італійського арбітражу у Відні Карпатська Україна мусила віддати Угорщині значні території з населенням 180 тис. жителів, українофіли почали розбудову державності. Студентам необхідно проаналізувати основні напрями діяльності уряду А. Волошина, який почав перетворювати край на справжню автономну державу.

22 листопада 1938 р. празький парламент ухвалив конституційний закон про автономію Карпатської України. Уряд А. Волошина проводив підготовку до виборів автономного сейму, які відбулися 12 лютого 1939 р.

14 березня 1939 р. А. Волошин проголосив самостійність Карпатської України і сформував тимчасовий уряд. Карпатська Україна, отримала більшість з необхідних державних атрибутів – територію, конституцію, гімн, прапор, мову, законодавчу та виконавчу влади, армію. Але збройна агресія Угорщини проти Чехословаччини поховала амбітні плани підкарпатських українців.

Західноукраїнські землі, які перебували у складі Польщі, Румунії і Чехословаччини, повною мірою відчували суспільно-політичний, соціально-економічний і національно-релігійний гніт. Проте, існували різні варіанти гноблення – від м'якого чехословацького до жорстокого румунського.

Тестові завдання до семінару №5:

1. Які землі увійшли до складу Польщі на початку 1920-х рр.
 - а) Західна Галичина та Східне Поділля;
 - б) Східна Галичина та Західна Волинь;
 - в) Східна Волинь та Буковина;
 - г) Південна Бесарабія та Північна Буковина.
2. Як називалася наймасовіша легальна українська партія Польщі?
 - а) ОУН (Організація українських націоналістів);
 - б) КПЗУ (Комуністична партія Західної України);
 - в) УНП (Українська національна партія);
 - г) УНДО (Українське народно-демократичне об'єднання).
3. Головою Карпатської Січі був:

а) А. Волошин;

б) Д. Донцов;

в) С. Петлюра;

г) Д. Климпуш.

4. “Нормалізація” - це:

а) військова операція польської армії з метою примирення та підкорення українських поселень;

б) програма польського уряду, згідно з якою допускалося викладання української мови в гімназіях припинялося переслідування православного духовенства, надавалися кредити для розвитку українським банкам та кооперативам;

в) угода між польським урядом та УНДО, згідно з якою УНДО відмовлялося від ідеї боротьби за незалежність України та закликала українців визнати пріоритетність Польської держави. Зі свого боку, польський уряд припиняв переслідування українських організацій.

5. Творцем ідеології інтегрального націоналізму був:

а) С. Бандера;

б) Д. Донцов;

в) А. Шептицький;

г) А. Волошин.

Семінар №6. Буремний шлях до суверенності: суспільно-політичні трансформації в Україні 1945-1985 рр.

1. Україна в системі міжнародних відносин. Возз'єднання українських земель.

2. Спроби реформування державного управління та прорахунки керівництва в період лібералізації суспільства (1953-1964 рр.).

3. Україна в період загострення кризи радянської системи (сер. 1960-поч. 1980 рр.)

4. Зародження та розвиток українського руху опору комуністичній системі.

Теми рефератів

1. Зміни кордонів УРСР після Другої світової війни.

2. Причини і наслідки входження УРСР до ООН.

3. Причини та наслідки входження Криму до складу УРСР

4. Українська Гельсінська спілка як апогей міжнародного визнання українських дисидентів.

5. Порівняльна характеристика діяльності П. Шелеста та В. Щербиського.

Література

1. Алексеев Ю.М. Історія України: навчальний посібник для вузів.- К., 2004.- 256с.
2. Бойко О.Д. Історія України: Посібник. – К.: Академія, 2002. – 656 с.
3. Історія України / Дедков М.В., Іващенко Ю.В., Кладова Г.Л. та ін. – Запоріжжя: Дике Поле, 2002. – 415 с.
4. Остафійчук В.Ф. Історія України: сучасне бачення. – К.: Знання – Пресс, 2002. – 356 с.
5. Субтельний О. Україна: Історія. – К.,1996. – 546 с.

1. Починаючи розглядати перше питання треба визначити загальний розклад справ у світі після Другої світової війни. Радянський Союз, складовою частиною якого була УРСР, був у двоякому положенні, з однієї сторони він був одним з переможців у війні з великим міжнародним авторитетом та новою сферою впливу у світі, з другого боку величезні воєнні втрати та початок протистояння з Заходом обмежували його можливості. Міжнародний статус та кордони УРСР визначилися саме цим загальнорадянським положенням.

При організації ООН було декілька варіантів щодо входження тієї чи іншої кількості радянських республік до неї. Прийнятий варіант, щодо прийняття як окремих членів тільки України та Білорусії, можна назвати компромісним. Поміркуйте, кому у другій половині 1940-х рр. було вигідне наявність УРСР як окремої одиниці в ООН, але треба розуміти, що сама наявність делегації України в ООН створювала нові можливості на майбутній державний суверенітет. Також необхідно звернути увагу на участь України в діяльності низки вагомих міжнародних організації при ООН (ЮНЕСКО, МАГАТЕ, МОП та інших).

Питання західних кордонів УРСР було вирішено під час переговорів радянської дипломатії з прорадянськими урядами Польщі, Чехословаччини та Румунії. Зрозуміло, що при цьому мались на увазі тодішні тактичні та стратегічні інтереси партнерів за майбутнім соціалістичним табором, а не місцевого українського населення. Особливо чітко це можна побачити при аналізі визначення радянсько-польського кордону та наступних дій (операція «Вісла»), якщо розуміти проблематику спротиву УПА по обидві сторони кордону.

При вивченні цього питання студенти мають звернути увагу на те, що у другій половині 1940-х рр. українські землі були об'єднанні у межах однієї країни, а також були остаточно оформлені західні кордони сучасної України.

2. Період 1953 – 1964 рр. в історії України та СРСР має назву «відлиги», «лібералізації». Це умовні назви, які відображають спроби радянської історіографії періоду перебудови надати яскраву характеристику правлінню М.С. Хрущова. Поміркуйте, наскільки вдалі ці визначення цього періоду, бо він був дуже суперечливим.

Головна характеристика цього періоду у спробі всеохоплюючих реформ радянської системи по відмові від її мобілізаційного характеру. Студент, при наданні характеристики цих реформ, може зробити спробу надати порівняльну характеристику цих реформ з іншими глобальними державними реформами в українській історії.

Суперечливість політичних та економічних реформ цього періоду знайшли своє місце у цілому ряді непродуманих дій та кампаній радянського керівництва, які зачепили і радянську Україну. Розповідаючи про ці рухи радянського керівництва необхідно не тільки розповісти про них, але і показати їх наслідки для України.

Для політичного положення України цього періоду, з точки зору сьогодення, важливі деякі зміни, які при мінімальному та формальному суверенітеті, закріплювали його. Наприклад, для партійного керівництва КПУ (як і інших республіканських партійних установ СРСР) став характерним принцип, що 1 секретар повинний бути українцем. Керівниками КПУ в цей час були О. Кириченко (1953-57), М. Підгорний (1957-64).

У 1954 р. відбулося приєднання Криму до УРСР. Це було зроблено як ідеологічна кампанія радянської національної політики. Але при аналізі цих територіальних змін можна побачити низку проблем, які в межах єдиної держави УРСР могла вирішувати краще ніж РРФСР. Студенту треба чітко визначити їх, бо для сьогодення ці фактори в основному продовжують діяти (краща логістика, дніпрова вода тощо).

Наприкінці 1950 –х відбулися великі ландшафтні зміни на території України. Після побудови низки ГЕС на Дніпрі були створені штучні моря – водосховища. Індустріальна економіка та міське життя більшості населення вимагала посилення енергетичних потужностей. Для студента аналіз цієї ситуації повинен стати приводом задуматися, як вирішення одних проблем породжують наступні.

3. Наступний період української радянської історії триває в межах 1964 – 1985 рр., в основному це період, коли КПРС очолював Л.І. Брежнев (1964-82), який був родом з м. Каменського на Дніпровщині, у післявоєнний час був декілька років керівником обкомів КП(б)У Дніпропетровська та Запоріжжя.

Цей період отримав назву «застій», який на початку свого існування використовувався у період перебудови агітпропом для критики попереднього періоду радянської історії, більш вдалим є визначення цього періоду як поступової кризи радянського суспільства. Студенту пропонується звернути увагу на ці термінологічні суперечки щодо назви періоду в історіографії, бо подібні ситуації повторюються у вітчизняній історії з кожною зміною правлячих еліт.

Цей період з точки зору розвитку української радянської державності можна поділити за принципом зміни керівництва КПУ: період правління П. Шелеста (1963-72) та В. Щербицького (1972-89), одночасно саме період на межі 1960-1970-х рр. став переломним, коли радянська система втратила усі елементи динамізму та стала поступово стикатися з кризовими явищами. При наданні характеристики політики двох головних керівників радянської України треба проаналізувати їх зв'язки з загально радянським керівництвом та проаналізувати їх спроби (або їх відсутність) захищати так чи інакше інтереси України.

Для цього періоду характерний політичний радянський консерватизм у різних питаннях, у тому числі і національному. Централістична ідея про створення єдиного радянського народу дала поштовх потужним русифікаційним процесам в національних республіках.

Студентам пропонується звернути увагу на позитивну сторону деяких культурних процесів цього періоду, які підготовлювали політичні зміни, а саме: розвиток україномовного кінорежисерства, україномовної естради. Зрозуміло, що україноцентричні культурні тенденції були подавлені загально радянськими, але вони існували та розвивалися. Як приклад цих тенденцій, які на майбутнє зіграли велику роль у готовності населення до суверенітету, можна привести приклад футбольного протистояння «Динамо» Києва та московських клубів впродовж всього цього періоду. Тобто розуміння окремоті існувало так чи інакше не дивлячись на жорсткість політичної системи.

4. Після смерті Й. Сталіна і лібералізації внутрішньополітичного клімату у країні почався новий етап національно-визвольної боротьби в Україні. Цьому процесу сприяли події у країнах Східної Європи та підсилення світового антиколоніального руху. Студентам пропонується навести приклади подібних процесів.

Хрущовська відлига створила можливість руху за порятунок нації та духовності, культури та рідної мови. Студент має назвати основні напрямки дисидентського руху в Україні.

Українські дисиденти висували основним завданням відокремлення України від Радянського Союзу мирним, конституційним шляхом. Представники національно-культурної течії виступали за необхідність національного та культурного відродження українського народу. Прихильники правозахисної течії вимагали дотримання положень Конституції та захисту прав людини. Релігійні дисиденти виступали проти втручання держави у діяльність віруючих та церкви, вимагали повернення відібраних державою храмів та звільнення засуджених за віру.

Дисиденти та опозиційні організації у програмних документах та заявах констатували колоніальний характер економіки України, критикували

бюрократичні методи керівництва економікою. У сфері міжнародних відносин українські дисиденти рішуче засуджували як національний шовінізм, так і національну обмеженість.

Особливістю українських дисидентів було прагнення налагодити контакти з зарубіжними засобами масової інформації, привернути увагу світової громадськості до проблем з правами людини в СРСР.

Комуністичний режим суворо слідкував за власним інформаційним простором, тому опозиційні сили вдалися до позацензурних видань, які отримали назву «самвидав».

З розвитком кризових явищ Україна все більше стає ареною боротьби правлячої партії за вплив на свідомість суспільства, були завдані збитки національній культурі, підсилювалися русифікаційні процеси. У своїй відповіді наведіть найбільш яскраві факти для висвітлення основних явищ суспільно-політичного життя України

Тестові завдання до семінару №6

1. Верховна Рада СРСР прийняла постанову про передачу Кримської області зі складу Росії в Україну в:

- а) 1947р.;
- б) 1952р.;
- в) 1954р.;
- г) 1956р..

2. У чому полягала суть процесу десталінізації в 50-60-ті роки:

- а) це була повна ліквідація сталінського тоталітарного режиму;
- б) це було зовнішнє “очищення” тоталітарного режиму від імені Сталіна та деяких пов’язаних із цим ім’ям символів;
- в) це була цілеспрямована заміна культу особи Сталіна культом особи Хрущова;

г) це була спроба позбавити тоталітарний режим його найбільш одіозних, ганебних, пов’язаних із масовими репресіями та терором характеристик.

3. Явище в суспільно-політичному житті СРСР яке отримало назву “хрущовська відлига”, відбувалося у:

- а) 1953 – 1956 р.р.;
- б) 1956 – 1964 р.р.;
- в) 1964 – 1965 р.р.;
- г) 1972 – 1974 р.р.

4. Позначте твердження, яке розкриває основний зміст поняття “Українська Гельсінська група”:

а) громадська організація, яка ставила за мету політичну боротьбу проти існуючого режиму;

б) громадсько-політична організація, яка ставила за мету демократизацію суспільно-політичного життя республіки шляхом ліквідації монополії КПРС на владу,

в) громадська організація, яка керувалася гуманітарно-правовими мотивами, спрямовуючи свою діяльність на ознайомлення світового співтовариства з фактами порушення прав людини в Україні,

г) політична організація, яка виступала за здобуття повної національно-державної незалежності України.

5. Що спричинило активізацію дисидентського руху у 60-70-ті роки ХХ ст.:

а) послаблення тоталітарного режиму, прийняття Конституції, яка закріплювала законодавчо права громадян на свободу слова, друку, об'єднання в громадські організації;

б) послаблення міжнародної напруги, прагнення керівництва СРСР продемонструвати всьому світові наявність в СРСР легальної політичної опозиції;

в) наростання кризових явищ у всіх сферах життя радянського суспільства при фактичній відсутності гарантій для реалізації громадянами своїх політичних прав і свобод.

г) вихід СРСР на міжнародну арену.

Семінар № 7. Теорія та практика державного будівництва в умовах незалежності України (з 1991 р. по сучасність).

План.

1. Проголошення незалежності України. Грудневий референдум 1991 р.
2. Запровадження основних атрибутів і символів державності України.
3. Особливості розвитку української державності на сучасному етапі.
4. Зовнішньополітична діяльність Української держави в умовах незалежності

Теми рефератів

1. Конституція України.
2. Державні комерційні, військово-морські та інші прапори України.
3. Органи місцевого самоврядування України.
4. Воєнна доктрина України.
5. Інтеграція економіки України до світового економічного простору.

Література

1. Історія України: навчальний посібник / Під загальною ред. В.А. Смолія. - К: Альтернативи, 1997. - С.368 – 404.
2. Історія України: навчальний посібник / М.В. Дедков, Ю.В. Іващенко, Г.Л. Кладова та ін. – Запоріжжя: Дике Поле, 2002. – 415 с.

3. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Референдуми в Україні: Історія та сучасність. - К., 2000. – 345 с.

4. Паламарчук М. Всеукраїнський референдум у політичній системі України // Право України. – 2005. - № 5.- С.42-44.

5. Литвин В.М. Акт проголошення незалежності України [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: "Наукова думка", 2003. - 688 с.

1. На початку розгляду першого питання слід відзначити, що Акт проголошення незалежності України є політико-правовим документом, прийнятим Верховною Радою (далі – ВР) України 24 серпня 1991 р., яким засвідчувався новий статус Української держави. Цій події передувало прийняття ВР України 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України, якою проголошувалася самостійність, повнота і неподільність влади Української держави в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах.

Прийняття Акта відбувалося в умовах, коли під дією зовнішніх чинників суверенітет України опинився під реальною загрозою. Спроба державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р. виявила повну залежність союзних республік-держав від розвитку подій у Москві, їх беззахисність. Тільки повний провал московського путчу зберіг Україну від втрати національного суверенітету та повернення її до тоталітарних часів. З огляду на це 24 серпня 1991 р. в Києві розпочала роботу позачергова сесія ВР УРСР. З доповіддю про політичну ситуацію в країні виступив Голова ВР України Л.Кравчук. Зі співповідями виступили народні депутати О.Мороз – від більшості та І.Юхновський – від опозиції. Слід відзначити, що у доповіді й співповідях висловлювалася єдина думка про необхідність вжити рішучих заходів щодо захисту суверенітету України.

Надвечір 24 серпня 1991 позачергова сесія ВР проголосила Акт незалежності України. Законспекуйте та процитуйте під час виступу на семінарі цей надзвичайної ваги документ. Що саме в ньому було зафіксовано?

Охарактеризуйте інші постанови, які прийняла ВР України. Зазначте, що уряду доручалося організувати перехід у власність України підприємств союзного підпорядкування, ввести в обіг власну грошову одиницю та забезпечити її конвертування

Відзначте, що референдум 1 грудня 1991 р.– всенародне голосування, організоване та проведене з метою визначити ставлення громадян України до Акта проголошення незалежності України на підставі положень Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991.

Важливо підкреслити, що референдум мав імперативний характер, його рішення були загальнообов'язковими та не потребували затвердження. 1 грудня 1991 року фактично перестала існувати УРСР. А на геополітичній карті з'явилася нова держава - Україна.

2. На початку розгляду другого питання слід відзначити, що державні символи України – встановлені Конституцією України особливі розпізнавальні знаки, що склались історично й уособлюють національний суверенітет і самобутність держави.

Слід відзначити, що розрізняють національну і державну символіку. Хоча національна символіка повніше відображає самобутність народу, через певні історичні обставини вона може набувати чи втрачати статус державної

Державний герб – офіційно прийнята емблема, виконана за законами геральдики. Тризуб як малий герб України в якості головного елемента великого герба України затверджений постановою ВР України від 19 лютого 1992 р. «Про Державний Герб України». Його зображення розміщене на печатках органів державної влади та державного управління, грошових знаках і знаках поштової оплати, службових посвідченнях, штампах, бланках державних установ з обов'язковим дотриманням пропорцій зображення герба, регламентованих вказаною постановою. Готуючи відповідь, з'ясуйте, де ще використовується зображення герба?

Державний гімн – урочиста пісня, офіційно визначена як символ державної єдності. При виконанні державного гімну належить вставати, демонструючи цим повагу до держави. Укажіть дату першого виконання гімну України. Хто є авторами його музики та слів?

Державний прапор – офіційний знак держави у вигляді полотнища встановлених розмірів одного або кількох кольорів, можливо, з якимось зображенням, що є символом держави. 28 січня 1992 р. з ініціативи Президента Л. Кравчука сесія ВР України більшістю голосів прийняла Постанову «Про Державний прапор України». Ним став національний прапор у вигляді прямокутного полотнища, що складається з двох рівних за шириною горизонтально розташованих смуг: верхньої – синього кольору, нижньої – жовтого. Також існують державні комерційні, військово-морські та інші прапори. При вивченні даного питання необхідно ознайомитися з ними. У дні національних свят державні прапори вивішують на будинках центральних і місцевих державних закладів, підприємств, громадських організацій, посольств, місій та торгових представництв України за кордоном, а також на залізничних станціях, водних пристанях, вокзалах, суднах військового і торгового флотів, житлових будинках (під час траурних днів – у приспущеному вигляді з чорною стрічкою зверху).

3. Розгляд третього питання слід розпочати з того, що новітня українська історія невіддільно пов'язана з процесом державотворення, основні

параметри якого задавалися громадською і політичною активністю українського суспільства. Можна виділити принаймні три періоди, коли ця активність сягала кульмінації та входила у суперечність із курсом правлячих еліт. Студент має визначити їх.

Нова суспільна ситуація, що виникла в Україні після розпаду СРСР і проголошення незалежності України, поставила перед українським народом нові завдання. Доповідач повинен назвати їх.

Ключовим завданням перших років державотворення стало формування трьох основних гілок влади - законодавчої, виконавчої, судової. Поряд із цим необхідно було забезпечити утворення управлінських структур на місцях, налагодити ефективну взаємодію місцевої та центральної влади. Ці завдання на сьогодні загалом реалізовані, хоча певні проблеми залишилися.

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент - ВР України, що забезпечує правову базу перетворень. ВР України - єдиний законодавчий орган державної влади України, який має колегіальну будову і складається з чотирьохсот п'ятдесяти народних депутатів України, обраних строком на п'ять років на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Студент повинен назвати скликання ВР України.

Вищим органом виконавчої влади є Кабінет Міністрів України; центральними органами - міністерства, державні комітети й відомства; в областях, містах, районах - державні адміністрації). У чому полягають їх функції?

Триває процес формування й утвердження судової влади. Студент має знати та відрізнити основні різновиди судів.

Главою держави є Президент України. Назвіть очільників держави та проаналізуйте їх діяльність.

Концентрованим вираженням процесу державного будівництва став стан справ із прийняттям нової Конституції. До 1996 р. Україна жила за Основним Законом, що був прийнятий 1978 р. і до якого були внесені зміни. 28 червня 1996 р. V сесія ВР України прийняла нову Конституцію України. Це завершило процес юридичного оформлення української державності. Україна стала парламентсько-президентською республікою. Окрім цього важливим компонентом державотворчого процесу є становлення і зміцнення Збройних Сил. Доповідач має провести їх характеристику.

Становлення й утвердження незалежної держави відбувалося одночасно із завершенням процесу становлення української політичної нації, формуванням національної самосвідомості.

4. На початку розгляду четвертого питання потрібно відзначити, що відродження і становлення незалежної України синхронізувалося в часі з періодом, коли закінчилася «холодна війна» і був започаткований так званий новий світовий порядок в умовах прискореної глобалізації світу. Внаслідок

цього наша країна опинилася в центрі масштабних міжнародно-політичних зрушень. Це поставило Україну перед стратегічним викликом - нагальністю ефективної адаптації до об'єктивно наявних умов сучасної системи міжнародних відносин.

25 грудня 1990 р. ВР УРСР ухвалила постанову «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин». Назвіть її основні положення.

Акт проголошення незалежності України, а також результати всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. створили необхідні правові й політичні передумови для становлення незалежної Української держави, а отже, і для утвердження України як повноправного суб'єкта міжнародних відносин. Вагому роль у тому, що незалежна Україна досить швидко й переконливо здобула визнання у світі, відіграв цивілізований і мирний шлях побудови суверенної держави, який вона обрала, а також її членство в ООН. Студент має знати країни, які першими визнали незалежність держави.

Паралельно із міжнародним визнанням України досить активно здійснювалося відкриття дипломатичних представництв іноземних держав. Висвітлюючи питання, студентам доцільно з'ясувати, скільки дипломатичних представництв зарубіжних країн і представництв міжнародних організацій акредитовані в Україні станом на тепер, а також охарактеризувати мережу наших дипломатичних представництв за кордоном.

Упродовж перших років незалежності закладалися правові засади відносин України із зарубіжними державами, що знайшло відбиток у багатьох міждержавних та міжурядових угодах і договорах, укладених згідно з нормами міжнародного права. При вивченні цього питання з'ясуйте, яка проблематика відображена в договірно-правових відносинах України із різними державами світу в усіх сферах міжнародного життя.

Незабаром з'ясувалося, що нейтральність і позаблоковість є штучними категоріями для країни такої геополітичної ваги, як Україна. Шлях до взаємодії з НАТО відкрила відмова незалежної України від успадкованої від СРСР ядерної зброї. Варто наголосити, що це питання було ключовим для ствердження нової української дипломатії.

Студент має проаналізувати етапи розвитку відносин України з ключовими світовими організаціями.

Наразі Україні потрібна реалізація прагматичного зовнішньополітичного курсу, реально спрямованого на захист національних інтересів у широкому розумінні цього терміна, а не як гіпертрофованих бізнес-інтересів певних груп. Саме тому проукраїнська зовнішня політика може бути багатовекторною, тобто зорієнтованою на відкриття нових ринків для українських товарів на всіх континентах та у більшості наявних на сьогодні регіональних економічних угрупованнях.

Тестові завдання до семінару №7

1. Коли було проведено перші вибори Президента України?

- а) 1990 р.;
- б) 1991 р.;
- в) 1992 р.;
- г) 1993 р.

2. Назвіть соціальний наслідок упровадження ринкових відносин в Україні:

- а) припинення трудової міграції за кордон;
- б) майнове розшарування населення;
- в) зростання чисельності населення;
- г) формування численного «середнього класу».

3. Що є свідченням співпраці незалежної України з ООН?

- а) участь у миротворчих операціях;
- б) приєднання до програми «Партнерство заради миру»;
- в) проголошення без'ядерного статусу держави;
- г) розміщення на своїй території іноземних військових баз.

4. Коли відбулася акція «Україна без Кучми»?

- а) 2000 р.;
- б) 2001 р.;
- в) 2002 р.;
- г) 2003 р.

5. Гасло «Слава Україні!» стало масово вживатися в суспільстві після:

- а) проголошення незалежності України;
- б) «Помаранчевої революції»;
- в) «Революції гідності»;
- г) «Революції на граніті».